

ROSA TORAN, ÀLVAR MARTÍNEZ-VIDAL (2021). *El metge Josep Torrubia Zea. Lliurepensador, maçó i socialista*. Catarroja: Editorial Afers, 332 p. ISBN: 978-84-18618-16-1

Ja fa uns anys, Àlvar Martínez-Vidal i José Pardo Tomás es qüestionaven el valor de les biografies mèdiques, tot i ser un dels gèneres historiogràfics més antics de la història de la medicina [«Les biografies mèdiques: entre l'hagiografia i la història», *Gimbernat*, núm. 42 (2004), p. 49-54]. Es tracta, de fet, d'un gènere ben consolidat, com ho demostra la llarga tradició biobibliogràfica plasmada als diccionaris que recullen les figures mèdiques més notables, i l'existència, des del 1993, d'una revista —el *Journal of Medical Biography*— consagrada a les biografies mèdiques. En el nostre domini lingüístic, cal destacar la *Galeria de metges catalans*, un web de biografies mèdiques creat per iniciativa del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona amb l'objectiu de donar a conèixer els metges i les metgesses que han destacat per les seues trajectòries professionals.

En aquella ocasió, Martínez-Vidal i Pardo Tomás contraposaven l'hagiografia i la història, i es preguntaven, entre d'altres qüestions, quins són els criteris que fan mereixedora una figura mèdica de ser inclosa en un diccionari de biografies mèdiques. A més a més, destacaven la visió presentista i apologètica de la història que les biografies poden impulsar, una mena de «glorificació» del passat. Els autors afirmaven que en el discurs biogràfic hi ha representades les tensions entre la singularitat de l'individu concret i la representativitat d'una determinada època: «El marge estret i esvarós que equidista de la singularitat i de la representativitat és el difícil espai de la biografia, un espai transitat per uns i per altres, però més aviat desconegut per la majoria», conclouien [«Les biografies mèdiques: entre l'hagiografia i la història», *Gimbernat*, núm. 42 (2004), p. 54].

Aquest llibre no reprèn el debat entre el relat hagiogràfic i biogràfic. El que fa palés és que Josep Torrubia (1885-1978) va transitar per aquest «marge estret i esvarós» i que és un personatge pràcticament desconegut. Pense, així mateix, que Rosa Toran i Àlvar Martínez-Vidal integren el tàndem ideal per a abordar aquesta figura.

Responsable dels arxius i publicacions de l'Amical de Mauthausen, Rosa Toran ha investigat la deportació als camps nazis dels republicans espanyols en treballs com ara *Vida i mort dels republicans als camps nazis* (Proa, 2002). Més recentment ha publicat, amb Cèlia Cañellas, l'obra *Hilda Agostini. Les armes de la raó d'una mestra republicana, protestant i maçona* (Edicions 62, 2021), que podem considerar l'antecedent immediat de la monografia que ara hom ressenya. No debades, Hilda Agostini va ser una mestra i pedagoga catalana, membre de la maçoneria i que va morir durant l'exili a França, tres característiques que va compartir amb Josep Torrubia. Toran ha abordat la figura de Torrubia, a més a més, com a experta en la història local del Masnou (Maresme), municipi on aquell va exercir com a metge.

D'altra banda, l'any 2003 el metge exiliat Francisco Guerra va realitzar un vast estudi nominal i prosopogràfic dels metges —i altres sanitaris— que van patir l'exili a França després de la Guerra Civil d'Espanya. L'enciclopèdica *La medicina en el exilio republicano* (Universidad de Alcalá) va esdevenir el manual de referència per als historiadors de l'exili mèdic a França. Així ho va entendre Àlvar Martínez-Vidal, qui, des d'aleshores, ha desenvolupat diverses investigacions que l'han convertit en una autoritat en la matèria. En el decurs de les seues recerques va realitzar una fructífera estada a Tolosa de Llenguadoc, on va tenir l'oportunitat d'entrevistar alguns protagonistes d'aquell exili i els seus familiars. Fruit d'aquelles perquisicions l'any 2010 va coordinar el llibre col·lectiu *Exili, medicina i filantropia. L'Hospital Varsòvia de Tolosa de Llenguadoc (1944-1950)*. Així mateix, el llibre de Francisco Guerra contenia un nom que ràpidament va despertar l'interès d'Àlvar Martínez-Vidal: era el metge Josep Torrubia, i l'interès estava completament justificat perquè en la figura de Torrubia convergien diversos corrents polítics, filosòfics i de pensament: el lliurepensament i la maçoneria; la laïcitat, la teosofia i l'espiritisme, i, de manera indirecta, el naturisme i el nudisme; el racionalisme i la renovació pedagògica; el republicanisme, el socialisme, el comunisme i l'antifeixisme. A més, Torrubia estava íntimament vinculat a l'Hospital Varsòvia. En conseqüència, Àlvar Martínez-Vidal va encetar una investigació centrada en la trajectòria d'aquest metge.

Metodològicament, en el llibre de Toran i Martínez-Vidal s'aprecia una gran convergència de fonts: els autors han hagut de recórrer a tot un seguit d'arxius i biblioteques —fins a 27— escampats per Catalunya, Espanya, França i els Estats Units a fi de resseguir les petjades de Torrubia. Aquesta riquesa de fonts arxivístiques remet, d'una banda, a la rigorositat dels autors i, de l'altra, als diferents i variats escenaris geogràfics recorreguts pel protagonista i a les diferents identitats que va adoptar.

El llibre s'articula en quatre grans capítols tot seguint l'eix diacrònic. Així, després del pròleg, la introducció i el prefaci, en el primer capítol s'exposen els elements clau per a entendre la trajectòria de Torrubia, molts d'ells herència de sa mare: el lliurepensament, la maçoneria, el racionalisme pedagògic i l'activisme social. El segon capítol està consagrat a explicar l'exercici professional de Torrubia al Masnou, com a metge i com a inspector municipal de sanitat. D'acord amb els postulats de la Segona República, Torrubia va donar prioritat a la vessant

preventiva de la malaltia, sense descuidar-ne l'assistencial. De fet, va anar un pas més enllà i va practicar la medicina naturista. A més, va defugir del vincle entre lucre i pràctica mèdica, i sempre va estar disponible per a atendre els més desfavorits. Com és ben conegut, la Guerra Civil va tensar les relacions humanes a causa de la por i la incertesa, els bombardejos, la manca d'aliments, el curs desfavorable per al bàndol republicà... Paradoxalment, aquest escenari esgarriós va accentuar la vessant solidària i fraternal del nostre protagonista.

El tercer capítol se centra en els anys d'exili a França. S'hi descriuen les activitats de Torrúbia com a cap dels serveis sanitaris de la Resistència durant l'ocupació nazi, la fundació i direcció de l'Hospital Varsòvia i la vinculació de Torrúbia a la Creu Roja Republicana Espanyola (CRRE). A banda de l'activitat assistencial, Torrúbia va mostrar la seua preocupació per la reorganització de la sanitat en una hipotètica Espanya democràtica (caldría recordar ací que l'exili republicà en França va veure en la victòria aliada una punta de llança que acabaria per destruir el règim franquista). Aquesta dèria va cristal·litzar en la creació de l'Agrupació de Metges Catalans pro Renovació de la Medicina (1944).

El quart capítol analitza la repressió «en potència» que podria haver patit Torrúbia i que n'havia justificat perfectament l'exili. Posteriorment, els autors ofereixen diversos annexos, que tenen un gran valor perquè ajuden a entendre l'activitat mèdica —assistencial i logística— que Josep Torrúbia va desenvolupar a l'exili, especialment la referida a l'Hospital Varsòvia. Així mateix, després del quart capítol apareix la relació dels arxius i de les biblioteques consultades pels autors, l'abundantíssima bibliografia crítica revisada i els índexs: onomàstic, d'entitats i toponímic. Aquests índexs són de gran utilitat perquè faciliten la lectura d'un llibre dens, de més de tres-centes pàgines. Si de cas hom troba a faltar (per exemple, com a annex) una mena d'arbre genealògic de la família Torrúbia (incloent-hi els amics), atès que el «clan» era molt nombrós i la quantitat elevada de noms i de relacions de parentiu que apareix en el text pot despistar el lector.

Comptat i debatut, la monografia de Rosa Toran i Àlvar Martínez-Vidal resulta tot un encert per diferents motius. En primer lloc, perquè recupera una figura quasi totalment ignorada per la historiografia fins ara, la del metge Josep Torrúbia, un personatge polièdric, polifacètic i camaleònic que va tenir l'habilitat i la intel·ligència d'adaptar-se al medi que l'envoltava (en moltes ocasions un medi molt desfavorable) a fi de sobreviure-hi, una adaptació que sempre va estar amerada dels valors de la solidaritat i la fraternitat. També a causa de l'enorme diversitat i riquesa de les fonts revisades i la immensa tasca de contextualització mitjançant la consulta de més de cent obres de bibliografia crítica. I, finalment, per la convergència d'una autora i un autor experts en diferents àmbits que confluïren en la figura de Josep Torrúbia. Al meu parer estem davant una monografia indispensable per a entendre l'articulació de l'exili mèdic a França després de la Guerra d'Espanya.

Xavier Garcia Ferrandis
Universidad Católica de Valencia «San Vicente Mártir»